

Н. М. Касевич

МЕДСЕСТРИНСЬКА
ЕТИКА
і ДЕОНТОЛОГІЯ

Третє видання, виправлене

Затверджено
МОЗ України як підручник
для студентів вищих медичних
навчальних закладів
I – III рівнів акредитації

Київ
ВСВ “Медицина”
2013

УДК 616-058
ББК 51.1(2)я73
К28

Рецензенти:

О.В. Школьна, завідувач медсестринського відділення медичного коледжу ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”;

В.П. Баштан, завідувач кафедри онкології ВДНЗУ “Українська медична стоматологічна академія”, докт. мед. наук, проф.

Касевич Н.М.

К28 Медсестринська етика і деонтологія: підручник. — 3-є вид., випр. — К.: ВСВ “Медицина”, 2013. — 200 с.

ISBN 978-617-505-271-6

У підручнику викладено матеріал з питань медичної етики і деонтології: етичні категорії; Етичний кодекс медичної сестри України; помилки в професійній діяльності медичних сестер та їх етичну оцінку.

Описано сучасні уявлення про хворобу і проблеми медсестринської етики й деонтології; психологічні основи спілкування медичної сестри і пацієнта; збереження професійної таємниці та інформування пацієнта; біоетичні проблеми в сучасній медицині.

Для студентів вищих медичних закладів освіти I—III рівнів акредитації.

УДК 616-058
ББК 51.1(2)я73

ISBN 978-617-505-271-6

© Н.М. Касевич, 2009, 2013
© ВСВ “Медицина”, оформлення, 2013

ПЕРЕДМОВА

Нові відкриття в медичній науці, використання сучасної техніки, складні діагностично-лікувальні втручання, біоетичні втручання в медицині не тільки розширюють діапазон дій медичних працівників, а й ставлять перед ними морально-етичні проблеми. Питанням медичної етики і деонтології останнім часом особливу увагу приділяє Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та інші міжнародні й державні інституції.

Висвітленню основних аспектів медичної етики і деонтології й присвячено підручник “Медична етика і деонтологія”, який відповідає вимогам Болонської декларації і написаний згідно з Програмою з предмета, затвердженою в 2008 р.

У підручнику на рівні сучасної психології й медицини чітко і лаконічно викладено:

- поняття про медичну етику і деонтологію;
- професійну поведінку медичної сестри та її етична оцінка;
- етичні категорії;
- Етичний кодекс медичної сестри України;
- помилки в діяльності медичної сестри та їх етична оцінка;
- взаємовідносини медичних працівників;
- сучасні уявлення про хворобу та проблеми медичної етики і деонтології;
- психологічні аспекти спілкування медичних сестер і пацієнтів;
- збереження професійної таємниці та інформування пацієнта;
- біоетичні проблеми в сучасній медицині;
- етико-деонтологічні аспекти в діяльності медичних сестер різних спеціальностей.

Медичні працівники повинні розуміти і плекати моральність, осмислювати її, чітко відрізнити категорії добра і зла, співчуття і байдужості в панорамі стосунків з пацієнтами та їх рідними, з коле-

гами, тому в підручнику належне місце відведено аспектам професійної моралі як основи медичної етики.

Медична сестра зобов'язана знати і неухильно дотримуватись правових і моральних норм, які забезпечують бездоганність і етико-деонтологічну спрямованість своєї роботи.

Після розкриття кожної теми предмета наведено контрольні запитання, практичні поради, а також афоризми етичних категорій для роздумів.

Розвиток медичної етики й деонтології розглянуто в історичному аспекті, наведено приклади моральної досконалості геніїв медицини різних історичних епох.

У результаті диференціації й профілізації окремих напрямів медицини висвітлено специфічні етико-деонтологічні аспекти в роботі з пацієнтами різного профілю.

Усе викладене вище з погляду розуміння ролі дотримання правил медичної етики і деонтології в професійній діяльності медичного працівника було покладено в основу при написанні цього підручника.

Автор мала на меті допомогти викладачам, студентам, широкому загалу медичних працівників глибше усвідомити значення етики й деонтології в медицині і творчо застосовувати ці знання у своїй професійній діяльності.

Бажано, щоб підручник став приводом для роздумів і розмірковувань у процесі самовдосконалення і самовиховання медичних працівників — носіїв гуманізму.

Автор висловлює щиру подяку колегам, які надихали на творчу працю.

Автор із вдячністю прийме думки і зауваження читачів з приводу цього підручника.

ПОНЯТТЯ ПРО МЕДИЧНУ ЕТИКУ І ДЕОНТОЛОГІЮ. ПРОФЕСІЙНА ПОВЕДІНКА МЕДИЧНОЇ СЕСТРИ ТА ЇЇ РЕГУЛЮВАННЯ

1.1. ІСТОРІЯ ЕТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ І ВЧЕНЬ

Огляд медичної етики і деонтології в історичному аспекті показує, що перші й основні етичні норми, що сформувались у процесі надання медичної допомоги хворим і постраждалим, були узагальнені та сформульовані лікарями різних історичних епох. Вони були адресовані лише лікарям, які тривалий час самі, без підготовлених помічників, виконували весь обсяг лікувальних і фармацевтичних робіт. Підготовка й залучення до занять медициною помічників лікарів (фельдшерів, лікарських помічників, медичних сестер, акушерок, фармацевтів та ін.) почались у більш пізній період.

З часів первіснообщинного устрою функції догляду за хворими виконували матері, сестри, дружини, жінки. Поступово їх піклування поширювалось на сусідів, друзів, згодом — на всю общину.

Уже на початку розвитку лікарської етики (VI ст. до н. е.) у вченнях стародавніх індійських лікарів містяться надзвичайно варті уваги думки про обов'язок лікаря, його поведінку, відношення до хворих. Згідно з цими стародавніми уявленнями лікар повинен бути високоморальною особистістю, проявляти до своїх пацієнтів співпереживання, бути терплячим і спокійним, ніколи не втрачати самовладання.

У стародавній Індії існували також правила поведінки лікаря по відношенню до хворих в передопераційному та післяопераційному періодах, до хворих, що помирають, та їх рідних.

Велику увагу приділяли добору майбутніх лікарів і методам їх психологічної та моральної підготовки. При цьому обов'язково вра-

ховувався вік, стан здоров'я, пам'ять та необхідні моральні якості: скромність, благочестя, добродієність. Важливим обов'язком учителя поряд із професійним навчанням було виховання в учнів почуття любові до істини, покірності (смиріння) та справедливості. Бажаючий стати лікарем мав позбутися всіляких пристрастей: ненависті, хитрості, користолюбства тощо.

Важливим вважалось дотримання лікарської таємниці: лікар не повинен був розголошувати відомості про хворого, а також висловлювати сумнів щодо його одужання. Щоб завоювати повну довіру хворого, лікар був зобов'язаний свято шанувати сімейні таємниці.

Глибоке гуманістичне розуміння ролі медицини в зміцненні здоров'я людини відображено в пам'ятнику стародавньої китайської медицини — книзі Хуан ді Нейдзиня “Про природу і життя”. У цій книзі були зроблені перші спроби визначити основні правила, якими повинен керуватись у своїй практичній діяльності кожен лікар. Одне з них — необхідність навчовання хворому впевненості в одужванні. Велике значення надавалось також індивідуальному підходу до хворого з урахуванням його характерологічних особливостей. Серед цих правил і порад лікареві — не допускати надмірних реакцій і правильно реагувати на різноманітні життєві ситуації.

Про глибоке розуміння ролі профілактики у здоров'ї людини свідчить таке наставлення стародавньої китайської медицини: “Медицина не може врятувати від смерті, але вона взмозі продовжити життя й укріпити державу та народи своїми порадами”.

Велика увага поряд з моральним вихованням приділялась також удосконаленню лікарської майстерності. З цією метою всіляко заохочувались бесіди з колегами, обговорення зі старшими й досвідченішими лікарями складних захворювань. Лікарям-початківцям рекомендували розвивати свою пам'ять і мислення.

Проте гуманізм догіппократовської медицини мав обмежений характер, тому що передбачав диференційоване відношення до хворих різних соціальних груп. Незабезпеченим, а також безнадійним хворим лікарі взагалі відмовляли в допомозі.

Ще за 1500 років до н. е. лікарі древньої Індії давали фахову клятву.

Для європейської медицини велике значення має етика старогрецького лікаря Гіппократа (460—370 рр. до н. е.), особливо його знаменита “Клятва”.

Основні положення фахової медичної етики Гіппократа такі:

- **повага до життя** (“Я не дам нікому, хто просить у мене, смертельного засобу і не покажу шляху для здійснення подібного задуму, точно так само я не вручу ніякій жінці абортивного пессарія”);

- **заборона на заподіяння шкоди хворому** (“Я направлю режим хворих до їхньої вигоди..., утримуючись від заподіяння всякої шкоди та кривди”);

- **повага до особистості хворого** (“У який би будинок я не ввійшов, я ввійду туди тільки для користі хворого, я буду далекий від усього навмисного, несправедливого й згубного, особливо від любовних справ з жінками та чоловіками, вільними та рабами”);

- **лікарська таємниця** (“Що б під час лікування, а також і без лікування я не побачив, а також не почув стосовно життя людського з того, чого не варто розголошувати, я замовкну про це, вважаючи подібні речі таємницею”);

- **повага до професії** (“Клянуся поважати того, хто навчив мене лікарському мистецтву, нарівні з батьками... Чисто і непорочно буду я проводити своє життя і своє мистецтво”);

У клятві Гіппократа ніщо не застаріло, це, власне, лікарська етика від альфи до омеги на всі часи.

За Гіппократом, лікар має бути працелюбним, серйозним, привітним, чутливим, стриманим, мати пристойний зовнішній вигляд та спокійний вираз обличчя.

Клятва Гіппократа для багатьох поколінь лікарів усього світу стала етичним гімном лікарювання, у різних варіантах вона витримала перевірку часом і в наш час володіє силою виховного впливу.

В жодному трактаті Гіппократа не говорилось про різницю (відмінність) між вільними та рабами, за всіма визнавались рівні права на увагу, турботу і повагу з боку лікаря.

Гуманізм медицини Гіппократа полягає в тому, що вона самовіддано служила кожному хворому, незалежно від його соціального статусу.

Гіппократ створив кодекс законів для багатьох прийдешніх поколінь лікарів, і вони з гідністю несуть крізь віки факел справжнього гуманізму, запалений великим мислителем.

З моменту поширення християнства піклування та обслуговування хворих вважалось християнським обов'язком, проявом любові до ближнього. Турбота ця покладалась на черниць і ченців, на членів різних братств, общин диякониць.

Як і в стародавній Греції, лікарі середньовіччя приносили клятву на вірність своїй професії. У ній лунав заклик до чесного виконання професійного обов'язку, до самопожертви заради блага людського. Із представників середньовічної медицини великі заслуги належать арабському філософу й лікарю Авіценні (IX—X ст. н. е.). У своїй капітальній праці “Канон лікарської науки”, яка багато разів перевидавалась у багатьох країнах світу, Авіценна викладає не лише

ЗМІСТ

Передмова	3
1. Поняття про медичну етику і деонтологію.	
Професійна поведінка медичної сестри та її регулювання.....	5
1.1. Історія етичних концепцій і вчень	5
<i>Контрольні запитання</i>	15
<i>Практична порада.....</i>	16
1.2. Поняття про медичну етику і деонтологію	16
1.3. Культура поведінки та етика стосунків медичних працівників між собою й пацієнтами.....	22
<i>Контрольні запитання.....</i>	23
<i>Практичні поради.....</i>	24
2. Категорії медичної етики	25
<i>Контрольні запитання.....</i>	33
<i>Афоризми для роздумів.....</i>	33
3. Сучасні етико-нормативні документи	
3.1. Етичний кодекс медичної сестри України.....	35
3.2. Етичний кодекс професійної етики Міжнародної ради медсестер.....	45
3.3. Клятва Флоренс Найтінгейл (клятва медичної сестри).....	46
3.4. Клятва Гіппократа.....	47
3.5. Декларація про захист прав пацієнтів в Європі (основні положення).....	48
4. Помилки в діяльності медичних працівників та їх етична оцінка	50
<i>Контрольні запитання.....</i>	60
<i>Практичні поради.....</i>	61

5. Взаємовідносини медичних працівників.....	62
<i>Контрольні запитання.....</i>	69
<i>Практичні поради.....</i>	70
6. Сучасні уявлення про хворобу та проблеми медсестринської етики і деонтології.....	71
<i>Контрольні запитання.....</i>	88
<i>Практичні поради.....</i>	89
7. Психологічні основи спілкування медичної сестри й пацієнта	90
7.1. Спілкування в професійній діяльності медичних сестер.....	100
7.2. Умови, що сприяють ефективному спілкуванню.....	101
7.3. Допомога медичній сестрі в ефективному вербальному (мовному) спілкуванні	103
7.4. Складні для розмови з пацієнтами питання.....	104
7.5. Канали спілкування	105
7.6. Аспекти немовного спілкування.....	106
7.7. Відстань між співрозмовниками та особистий простір	106
7.8. Письмове спілкування	107
7.9. Впевнена манера спілкування.....	107
7.10. Спілкування в особливих випадках (на “важкі” теми).....	107
7.11. Спілкування з пацієнтами, що мають порушення зору.....	108
7.12. Спілкування з пацієнтами, що мають порушення слуху.....	108
7.13. Спілкування з пацієнтами, які говорять іноземними мовами.....	109
7.14. Спілкування з дітьми	109
7.15. Спілкування по телефону	109
7.16. Спілкування з метою впливу на поведінку людини	109
7.17. Спілкування з членами сім’ї пацієнта.....	110
7.18. Бесіда з пацієнтами	110
7.19. Допомога сестрі, що зіткнулася з агресивною поведінкою пацієнта	111
7.20. Як поводитися з невпевненим пацієнтом.....	111
7.21. Тактика медичного персоналу у разі неадекватної поведінки пацієнта.....	112
<i>Контрольні запитання.....</i>	119
8. Збереження лікарської таємниці та інформування пацієнта.....	122
<i>Контрольні запитання.....</i>	138
<i>Практичні поради.....</i>	139
9. Біоетичні проблеми в сучасній медицині	140
<i>Контрольні запитання.....</i>	145

10. Психологія повсякденної роботи по догляду за пацієнтами.....	146
<i>Контрольні запитання</i>	154
11. Етико-деонтологічні аспекти в діяльності медичних сестер різних спеціальностей	155
11.1. Етика і деонтологія в клінічній реаніматології.....	156
11.2. Етичні проблеми вмирання та смерті.....	160
<i>Контрольні запитання</i>	166
11.3. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами терапевтичного профілю.....	167
11.4. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами хірургічного профілю	170
11.5. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами неврологічного профілю	173
11.6. Особливості етико-деонтологічної роботи зі здоровими та хворими дітьми	176
11.7. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами інфекційних відділень.....	179
11.8. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами акушерських і гінекологічних відділень.....	181
11.9. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами дермато-венерологічних диспансерів	183
11.10. Особливості етико-деонтологічної роботи з онкологічними пацієнтами.....	185
11.11. Особливості етико-деонтологічної роботи з пацієнтами психіатричного профілю.....	189
<i>Контрольні запитання</i>	193
Список літератури	196